

YOSHLARDA G‘OYAVIY IMMUNITETNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI.

Xakimova Gavxaroy Ilxom qizi
Andijon davlat pedagogika institute
Pedagogika yo’nalishi 1-bosqich magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19371242>

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi yoshlarda g‘oyaviy immunitetni shakllantirishning pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi ta’lim muhitida tanqidiy fikrlash, axborot savodxonligi va qadriyatlar asosida barqaror pozitsiyani rivojlantiruvchi omillarni aniqlashdir. Metodologiya sifatida konseptual tahlil, pedagogik kuzatuv va diagnostik yondashuvlar uyg‘unligi qo‘llanadi. Ilmiy yangilik sifatida g‘oyaviy immunitetni kompetensiyalar tizimi ko‘rinishida modellashtirish va uni shakllantirish shart-sharoitlari asoslanadi.

Kalit so‘zlar. G‘oyaviy immunitet, tarbiya, axborot savodxonligi, tanqidiy fikrlash, pedagogik diagnostika, qadriyatlar, ta’lim muhiti.

Аннотация. В данной работе анализируются педагогические основы формирования идеологического иммунитета у молодежи. Цель исследования заключается в выявлении факторов, способствующих формированию устойчивой мировоззренческой позиции в образовательной среде на основе критического мышления, информационной грамотности и ценностей. В качестве методологии исследования используются концептуальный анализ, педагогическое наблюдение и диагностические подходы. Научная новизна работы заключается в моделировании идеологического иммунитета в виде системы компетенций и обосновании педагогических условий его формирования.

Ключевые слова: идеологический иммунитет, воспитание, информационная грамотность, критическое мышление, педагогическая диагностика, ценности, образовательная среда.

Annotation. This thesis analyzes the pedagogical foundations of developing ideological immunity among young people. The purpose of the study is to identify factors that contribute to the development of a stable worldview position in the educational environment based on critical thinking, information literacy, and values. The research methodology includes conceptual analysis, pedagogical observation, and diagnostic approaches. The scientific novelty of the study lies in modeling ideological immunity as a system of competencies and substantiating the pedagogical conditions for its formation.

Keywords: ideological immunity, upbringing, information literacy, critical thinking, pedagogical diagnostics, values, educational environment.

Zamonaviy ta’lim tizimi faqat bilim berish bilan cheklanmay, shaxsning ma’naviy-axloqiy barqarorligini, ijtimoiy mas’uliyatini va axborot oqimida ongli tanlov qila olish qobiliyatini rivojlantirish vazifasini ham bajaradi. Shu ma’noda “g‘oyaviy immunitet” tushunchasi pedagogik kategoriya sifatida talabning yoki o‘quvchining turli mazmundagi axborot, qarash va ta’sirlarga nisbatan mustaqil, asosli va mas’uliyatli munosabat bildiradi olish imkonini ifodalaydi. Pedagogik talqinda bu immunitet himoyalanih refleksi emas, balki bilish, baholash va o‘zini boshqarish mexanizmlarining uyg‘unlashgan tizimi sifatida namoyon bo‘ladi. Shuning uchun muammo “qanday ta’sirlardan saqlanish” doirasida emas, balki “qanday qilib ijtimoiy tajriba va axborotni

tahliliy o‘zlashtirish, qadriyatlar bilan muvofiqlashtirish hamda shaxsiy pozitsiyani asoslash” doirasida qo‘yilishi zarur.

G‘oyaviy immunitetni shakllantirishning pedagogik asoslarini yoritishda avvalo uning tarkibiy tuzilmasini aniqlash muhim. Tadqiqot mantiqiga ko‘ra g‘oyaviy immunitet uch o‘zaro bog‘liq komponentda namoyon bo‘ladi: kognitiv komponent axborot va g‘oyalarni tushunish, ularning daliliy asosini tekshirish, mantiqiy xulosalash ko‘nikmalarini qamrab oladi; aksiologik komponent shaxsning qadriyatlar tizimi, maqsadga yo‘naltirilganlik, mas’uliyat va vijdon mezonlari orqali baholashni ta’minlaydi; faoliyat-refleksiv komponent esa kommunikativ vaziyatlarda o‘z fikrini madaniyatli ifoda etish, bahs yuritish qoidalariga rioya qilish, o‘z xatolarini tan olish va tuzatish, hissiy bosimga berilmaslik kabi psixopedagogik sifatlarni birlashtiradi. Ushbu komponentlarning har biri alohida rivojlantirilsa-da, ta’lim jarayonida ular integrativ natija sifatida shakllanadi, chunki axborotni tushunish qadriyatsiz, qadriyat esa refleksiyasiz barqaror bo‘la olmaydi.

Pedagogik asoslarni ishlab chiqishda metodologik tayanch sifatida kompetensiyaviy yondashuv va shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim konsepsiyasi muhim o‘rin tutadi. Kompetensiyaviy yondashuv g‘oyaviy immunitetni faqat bilimlar majmui sifatida emas, balki real vaziyatlarda namoyon bo‘ladigan ko‘nikma va munosabatlar tizimi sifatida baholash imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan g‘oyaviy immunitet axborot savodxonligi, media va raqamli gigiyena, tanqidiy fikrlash, muloqot madaniyati, huquqiy va fuqarolik mas’uliyati bilan tutash kompetensiyalarni birlashtiruvchi yadro natijadir. [1].

G‘oyaviy immunitetni shakllantirishda axborot muhitining keskin o‘zgarishi hal qiluvchi omil hisoblanadi. Raqamli platformalarda axborotning tez tarqalishi, turli manipulyativ usullar, fakt va fikrning qorishib ketishi yoshlarning kognitiv xavfsizligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli ta’lim jarayonida axborotni tekshirish algoritmlarini o‘rgatish, manbani baholash mezonlarini shakllantirish, statistik va mantiqiy xatolarni tanish, shuningdek, psixologik bosim va emotsional provokatsiyalarga nisbatan barqarorlikni rivojlantirish zarur. Media savodxonlik bu yerda texnik ko‘nikma emas, balki axloqiy mas’uliyat bilan bog‘langan intellektual madaniyatdir: shaxs nafaqat axborotni ajrata oladi, balki uni tarqatish oqibatlarini ham anglaydi. Mazkur holat pedagogik jarayonning mazmuniga “axborot etikasi” va “bahs madaniyati”ni kiritishni talab qiladi [5].

Tarbiya nazariyasi doirasida g‘oyaviy immunitetning shakllanishi ijtimoiylashuv jarayoni bilan uzviy bog‘liq. Ijtimoiylashuvning ta’lim muassasasidagi o‘ziga xosligi shundaki, u nazorat qilinadigan va maqsadli tashkil etiladigan tajriba almashinuvidir. Bunda o‘qituvchi shaxsiy namuna, muloqot uslubi, baholash madaniyati orqali yashirin o‘quv dasturi sifatida ta’sir ko‘rsatadi. Agar ta’lim muhitida savol berish, shubha qilish, dalil talab qilish madaniyati qo‘llab-quvvatlansa, yoshlar qarashlar tizimi ham refleksiv shakllanadi; aksincha, faqat yodlash va monologik uslub ustun bo‘lsa, tashqi ta’sirlarga nisbatan himoya mexanizmlari zaiflashadi. Shu ma’noda g‘oyaviy immunitetni shakllantirishning pedagogik sharti sifatida dialogik ta’lim, muammoli vaziyatlar, loyiha faoliyati, case-tahlil va debat elementlari ilmiy asoslanadi [2]. Biroq bu metodlar formal qo‘llansa, natija bermaydi; ular o‘qituvchining baholash mezonlari, savol qo‘yish san’ati va muloqotdagi xolisligi bilan ta’minlangandagina tarbiyaviy qiymatga ega bo‘ladi.

Mazkur tezis doirasida pedagogik diagnostika masalasi alohida ahamiyat kasb etadi, chunki g‘oyaviy immunitet “bor-yo‘q” tarzida o‘lchanadigan sifat emas, balki rivojlanish darajalariga ega dinamik holatdir. Diagnostik modelda kognitiv daraja uchun axborotni tahlil qilish, dalil va xulosani ajratish, argument sifati kabi ko‘rsatkichlar; aksiologik daraja uchun qadriyatlar izchilligi, mas’uliyatli tanlov, tolerant muloqot; faoliyat-refleksiv daraja uchun bahsdagi o‘zini tutish, emotsional barqarorlik, o‘z xulosasini qayta ko‘rib chiqish qobiliyati mezon sifatida olinadi.

Bunday yondashuv shaxsni “to‘g‘ri” yoki “noto‘g‘ri” deb ajratmaydi, aksincha, individual o‘shish trayektoriyasini belgilashga yordam beradi. Diagnostik ma’lumotlar asosida differensial pedagogik qo‘llab-quvvatlashni tashkil etish, masalan, axborot tahlilida qiyinchilik sezgan yoshlarga alohida trening, muloqotda konfliktga moyil guruhlarga mediatorlik elementlarini joriy etish mumkin bo‘ladi [4].

G‘oyaviy immunitetning pedagogik asoslari oila, ta’lim muassasasi va mahalla hamkorligi kabi ijtimoiy institutlar uyg‘unligisiz to‘liq amalga oshmaydi. Biroq bu hamkorlik deklarativ bo‘lmasligi, rollar aniq taqsimlanishi lozim. Oila darajasida farzand bilan ochiq muloqot, savol-javob muhitini yaratish, cheklashga asoslangan nazorat o‘rniga ishonchli kelishuvlar mexanizmini yo‘lga qo‘yish samarali. Ta’lim muassasasida esa tarbiya ishlarini fan mazmuni bilan integratsiyalash, o‘quv rejasidan tashqari tadbirlarni akademik maqsadlar bilan bog‘lash, psixologik xizmat va tyutorlik faoliyatini kuchaytirish talab etiladi. Mahalla va jamoatchilik institutlari esa yoshlar uchun ijtimoiy amaliyot maydonini kengaytirib, ko‘ngillilik, ijtimoiy loyihalar, kasbiy yo‘naltirish tadbirlari orqali mas’uliyat va hamkorlik ko‘nikmalarini mustahkamlaydi. Bu omillar birlashganda g‘oyaviy immunitet shaxsiy ichki resurs sifatida barqarorlashadi [1; 3].

Natijaviylik masalasida g‘oyaviy immunitetning shakllanishi uzoq muddatli pedagogik ta’sirni talab qilishi alohida qayd etiladi. Qisqa treninglar yoki bir martalik targ‘ibot tadbirlari barqaror sifatni vujudga keltira olmaydi, chunki immunitetning mohiyati odat, refleksiya va shaxsiy tajriba bilan mustahkamlanadi. Shu sababli ta’lim muassasasida uzluksiz monitoring, refleksiv kundaliklar, portfel baholash, muammoli vaziyatlar bo‘yicha muntazam tahlil mashg‘ulotlari kabi yondashuvlar samarali hisoblanadi.

Xulosa. Tadqiqot g‘oyaviy immunitetni pedagogik kategoriya sifatida kognitiv, aksiologik va faoliyat-refleksiv komponentlar birligi orqali asoslash mumkinligini ko‘rsatadi. Uni shakllantirishning samaradorligi dialogik ta’lim, axborot savodxonligi, qadriyatlarga tayangan tarbiya va tizimli pedagogik diagnostika bilan belgilanadi. Taklif etilgan model tarbiya va o‘qitishning integratsiyasini ta’minlab, yoshlarning axborot oqimida ongli tanlov qilish, dalil asosida xulosa chiqarish va mas’uliyatli pozitsiyani barqarorlashtirishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati

1. Yo‘ldoshev J. G‘., Usmonov S. A. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. Toshkent: O‘qituvchi, 2018. 320 b.
2. Vygotskiy L. S. Myshlenie i rech’. Moskva: AST, 2020. 512 s.
3. Karimova V. M. Yoshlar psixologiyasi. Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. 240 b.
4. Zinchenko V. P. Psixologiya razvitiya: uchebnoe posobie. Sankt-Peterburg: Piter, 2018. 304 s.
5. Buckingham D. Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture. Cambridge: Polity Press, 2015. 248 p.
6. Dewey J. Democracy and Education. New York: The Free Press, 1997. 384 p.